

วารสารศิลปกรรมศาสตร์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ฉบับปฐมฤกษ์ 2548

การตัดท่าของโนรา

ธรรมนิศย์ นิคมรัตน์

ศิลปะการแสดงพื้นบ้านแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยล้วนมีแนวคิดการสร้างท่ารำจากชาวบ้านหรือพ่อครูแม่ครู ซึ่งเป็นศิลปินพื้นบ้านผู้ถ่ายทอดและอนุรักษ์ท่ารำในศิลปะการแสดงพื้นบ้านดั้งเดิมอันบริสุทธิ์และของภาคใต้นั้น โนราเป็นการแสดงที่ถือกันว่ามีความเป็นเอกลักษณ์และมีแบบแผนของวิธีการรำรำที่ชัดเจนมากที่สุด เมื่อโนรามีวิธีการรำรำที่มีแบบแผนแน่นอน วิธีการศึกษาความสวยงามของโนราจนเกิดความซาบซึ้งที่จะลงมือปฏิบัติและสืบทอดอย่างต่อเนื่องของผู้ที่สนใจแต่ละคนย่อมมีวิธีการ และแนวคิดแตกต่างกันขึ้นอยู่กับมุมมองและประสบการณ์ในการดูโนราของแต่ละคน สิ่งสำคัญที่จะทำให้ คนโดยทั่วไปชื่นชอบกับโนราหรือไม่นั้นสามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบดังนี้

1. ลักษณะลีลาการรำ
2. ลักษณะลีลาการร้อง
3. ลักษณะการปฏิบัติจากพิธีกรรม

ในส่วนขององค์ประกอบดังกล่าว ลีลาการรำถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและสะดุดตาแก่ผู้พบเห็นเป็นอันดับแรกเมื่อปรากฏอยู่บนเวทีการแสดง จากลีลาการรำรำของโนรา จะมีศัพท์เฉพาะ ซึ่งเป็นคำดั้งเดิมนั้นภาษาโนราเรียกว่า การ"ตัดท่า"หมายถึง การตั้งท่ารำ

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ได้อธิบาย "ตัด" ไว้ดังนี้ ขัดซาตรี หรือ รำขัด หมายถึงการวาดแขนและมืออย่างรวดเร็วซึ่งเชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลจากโนราและในลีลาของ

โนราของภาคใต้ก็ปรากฏคำว่าขัด เช่นเดียวกัน เช่นขัดท่าเขาควาย ขัดท่าผาหลา ซึ่งเป็นภาษาพูดติดปากของคนภาคใต้ทั่วไป และมีหลักฐานปรากฏชัดเจนในบทประณม ซึ่งเป็นการฝึกท่ารำพื้นฐานอันมีมาตรฐานของโนราในบทร้องตอนต่อไป

รำเป็นท่าผาหลา ขัดลงมาเพียงไหล่

จากบทร้องเมื่อมีการตีท่ารำ สามารถอธิบายได้ว่าดังนี้ผู้รำรำเป็นท่าผาหลา คือยกมือวาดเป็นท่าเขาควาย แต่ปลายมือทั้งสองข้างแบออกไปด้านข้างหลัง จากนั้นเปลี่ยนเป็นมือจับและเลื่อนมือวาดลงมาและปล่อยจับเป็นวงวางระดับไหล่ทั้งสองข้าง

ลักษณะการเคลื่อนย้ายมือของโนราไปในท่าต่าง ๆ จึงเรียกว่า การ "ขัดท่า" เนื่องจากโนราเป็นการรำ "โนราสมัยก่อนเน้นการรำไหลตัวออกมาขัดท่าหน้าโรงเมื่อไร คนดูสามารถทายลีลารำได้เลยว่าดีหรือไม่และจะมีเงินหรือรางวัลให้กับโนราขัดท่าดี"

โนราซึ่งมีลีลาการรำดีนั้นปรากฏอยู่ทั่วไปในจังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุงและจังหวัดนครศรีธรรมราช บรรพครูโนราในอดีต ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าขัดท่าได้สง่า สวยงามมีสมาธิ ท่ารำแต่ละท่าซึ่งสร้างสรรค์ออกมามีความงดงาม ได้ระดับคงที่สม่ำเสมอตั้งแต่เริ่มแรก จนจบสิ้นการแสดง เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านและนักวิชาการวัฒนธรรมและบุคคลทั่วไปนั้น คือ โนราฟุ่ม เทวา หรือ ขุนอุปถัมภ์นรากร แห่งจังหวัดพัทลุง ท่านเป็นบรรพครูโนราที่ทำให้โนราซึ่งในยุคนั้นมีทีท่าจะลดหายไป กลับ

ฟื้นฟูเป็นที่นิยมขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน “ตามช่วงเวลาแกชด ทำเขาควาย หรือว่าลงฉากมือเขาเท่ากันทุกหน”

จากลักษณะลีลามือและเท้าดังกล่าวนั้น ผู้ที่เป็นศิลปินจริง ๆ ท่านจะปฏิบัติท่าทำได้ดีมาก ถึงกับ มีผู้กล่าวว่า ถ้าหากใช้ไม้บรรทัดคอยวัดความกว้างเป็น เซนติเมตรในท่าเขาควาย หรือท่าลงฉากเพื่อพิสูจน์ ความจริง ก็จะได้ระยะความยาวเท่ากันทุกครั้ง ความงดงาม ดังเทวดา (พุ่ม เทว) ซึ่งชาวบ้านให้สมญา คงจะสอดคล้องกับความบริสุทธิ์ของท่านที่ปรากฏ แก่สายตา ทุกคน

ดังนั้นจากเอกลักษณ์ของความงดงามดังกล่าว ผู้ที่ว่าจะต้องคอยอธิบายและชี้แจงให้เยาวชนรุ่นใหม่ หรือคนต่างวัฒนธรรมเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ ด้านการวิเคราะห์ท่าท่า จึงเป็นศาสตร์ความรู้ด้าน ศิลปะการแสดงที่สำคัญ เพราะกลุ่มเยาวชนหรือบุคคล ทั่วไปในสถาบันที่สัมผัสวัฒนธรรมการแสดง ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของสังคมผู้สืบทอดโนรา ในระดับประชาชนทั่วไปหรือสถาบันการ ศึกษาของ มหาวิทยาลัยต่างๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย ทักษิณสงขลา ที่จะต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญา ด้านการแสดงพื้นบ้านของภาคใต้อย่างชัดเจน

เมื่อเราทราบความงดงามของโนรา ส่วนหนึ่งอยู่ที่ การชดท่าในลีลามือทำให้สามารถพิจารณา ลีลา มือของโนราได้หลายรูปแบบ ครูโนราพยายามฝึกฝน ให้ลูกศิษย์รู้จักวางมือในระดับต่าง ๆ อย่างสวยงามและ ยังแฝงความเมตตากรุณาของครูที่จะถ่ายทอดความรู้ อย่างละเอียด เช่นในบทสอนรำตอนที่ร้องว่า

“ครูให้ขวัญเหอข้ารำ ครูให้ข้ารำเทียมพก”

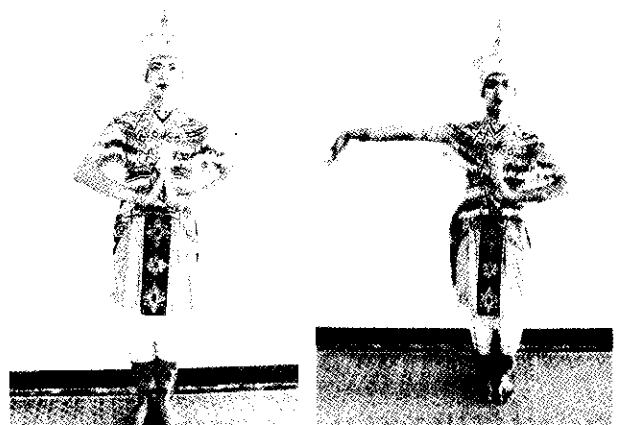
ครูก็จะให้ลูกศิษย์รู้จักวางมือในระดับเอว หรือ บริเวณหัวเข็มขัด **เทียมพกหรือชายพก** ถ้าหากไป เปรียบเทียบในสมัยก่อนการนุ่งผ้าถุงแบบโบราณก็คือ การนุ่งผ้าถุงบริเวณสะเอวที่จะผูกรวบม้วนชายผ้าสอง ข้างให้แน่นเป็นเกลียวกลมๆ ก็จะเรียกว่า **ชายพก**

นอกจากนี้ แล้วในลีลาการรำรำแต่ละบท ครูโนราพยายามสร้าง บทร้องและท่าท่าเพื่อฝึกการชดท่า หรือวางมือใน ตำแหน่งต่างๆ เพื่อให้ได้มาตรฐานเช่น จาก บทร้องการ รำสิบสองท่าซึ่งแต่งโดย โนราหีด บุญหนูกลับ

ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านขุนอุปถัมภ์นรากร แห่งจังหวัด พัทลุง ได้อธิบายท่าท่าเป็นบทร้องดังนี้

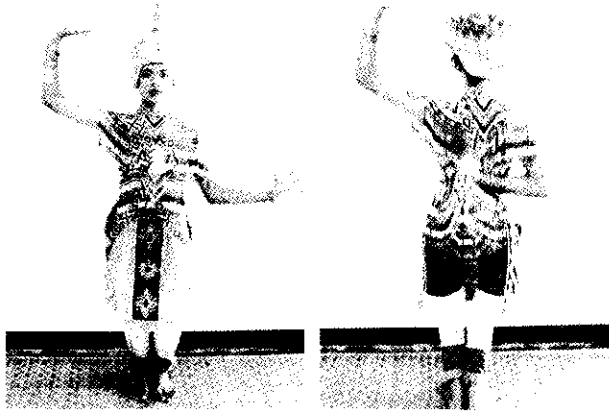
ท่าที่หนึ่ง **ประนมมือ**ขึ้นตรงหน้า
ไหว้พ่อแม่ที่ม่ายอย่าเย้ยสรวล
ท่าที่สอง **จีบไว้ข้าง**อย่างกระบวน
ที่สาม **เลื่อนเปลี่ยนมือ**ขวา **ชดท่า**
ที่สี่ **จีบไว้ข้าง**วางเพียงเอว
เปลี่ยนมือเร็วท่าที่ห้าดูหน้า
ท่าที่หก **จีบไว้หลัง**ตั้งประจำ
เปลี่ยนมือรำท่าที่เจ็ดขึ้นให้เด็ดดี
ท่าที่แปด **จีบไว้ข้าง**วางเพียงบ่า
แก้มือขวา **ชดไว้**ให้ได้
ท่าที่สิบ **จีบเหมอ**หน้าให้ท่าพอดี
สิบเอ็ดมี **เปลี่ยนมือ**รำท่าตามครู
ท่าสิบสอง **เขาควาย** **ชด**ให้เป็นวง
จุดประสงค์เครื่องหมายไว้เพียงหู
รำท่าสิบสองให้พี่น้องดู
ได้ทำตามครูสอนแต่ก่อนกาล
แล้วรำท่าแม่ลายขยายท่า
ตามโนราแบบศิลป์ในถิ่นฐาน
ได้รำตามครูสอนแต่ก่อนกาล
แบบโบราณศิลป์ใช้ปากได้ไทย

ตัวอย่างการรำสิบสองท่า

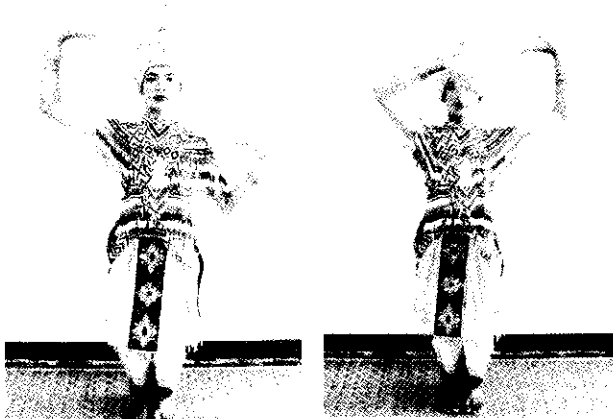
ท่าที่ 1

ท่าที่ 3

ท่าที่ 4

ท่าที่ 6

ท่าที่ 8

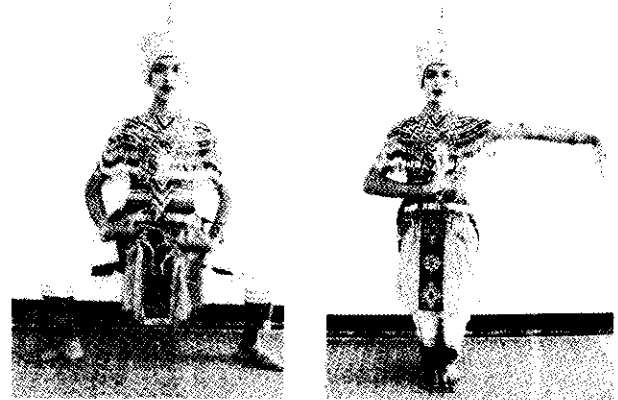
ท่าที่ 11

จากบทร้องและท่ารำดังกล่าว ทำให้ทราบว่า ครูโนราได้ฝึกการวางตำแหน่งมือหรือการชัศท่าไว้ถึง 12 ขั้นตอน เมื่อพิจารณาท่ารำแล้วจะมีลีลามืออยู่ 3 รูปแบบ คือลักษณะมือแบไหว้ มือแบวงและมือจับ การวางมือจะมีอยู่ 4 ระดับ คือ ระดับสะเอว ระดับไหล่ ระดับสายตาและระดับศีรษะ ท่ารำจะมีอยู่ 12 ท่า ท่ารำแตกต่างกันจะมีอยู่จำนวน 2 ท่า คือท่าไหว้และท่าเขาควย ท่าที่แสดงถึงความแตกต่างด้านซ้าย - ด้านขวาของการใช้มือจะมีถึงจำนวน 10 ท่า ซึ่งเป็นท่ารำที่มีลักษณะคล้ายกันจะมีอยู่จำนวน 5 ท่าคือ (1) ท่าจับข้าง (2) ท่าจับเพียงเอว (3)ท่าจับเพียงบ่า (4)ท่าจับหลัง (5) ท่าจับหน้า

บทร้องและการสร้างท่ารำดังกล่าว ล้วนเป็นแหล่งข้อมูลทรัพยากรทางปัญญาอันสำคัญที่สามารถทำให้มองเห็นการวางมือและแสดงท่ารำโดยการใช้มือ สามารถไปฝึก

เป็นลีลาของมือจับโดยเฉพาะจำนวน 14ท่า ได้ ดังท่าต่อไปนี้

การใช้มือจับ

1. จับชายพก

2. จับข้าง

3. จับเอวข้าง(แบบที่ 1)

4. จับเอวข้าง(แบบที่ 2)

5. จับหน้า (แบบที่ 1)

6. จีบหน้า (แบบที่ 2)

7. จีบหลัง (แบบที่ 1)

11. จีบเอวหน้า (แบบที่ 2)

8. จีบหลัง (แบบที่ 2)

12. จีบบน

9. จีบป่า

13. จีบไขว้

10. จีบเอวหน้า (แบบที่ 1)

14. จีบไขว้ต่ำ

นอกจากนี้แล้วลักษณะของการใช้มือแบบ หรือมือวง ก็สามารถนำมาเรียบเรียงเป็นลีลาของการใช้มือแบบหรือมือวง เพื่อการขัดทำรำได้ 10 ท่า ดังนี้

การใช้มือวง

1. วงเขาคววย

2. วงหน้า

3. วงเทียมบ่า หรือวงเพิงไหล่

4. วงเทียมเอว (แบบที่ 1)

5. วงเทียมเอว (แบบที่ 2)

6. วงเทียมพก

7. วงเทียมอก (แบบที่ 1)

8. วงเทียมอก (แบบที่ 2)

9. วงผาหลา

10. วงไขว้

การชั้ดท่ารำในรูปแบบมือจีบและมือวงนั้น นอกจากจะใช้การวางมือเป็นท่าต่าง ๆ แล้วแต่ละครั้ง ที่ชั้ดท่าจะมีลีลาของการ "กริดนิ้ว" สอดแทรกเป็นรายละเอียดของลีลานั้นซับซ้อนอยู่ในระหว่างการชั้ดท่า แต่ละท่า หรือการเปลี่ยนจากท่าหนึ่งไปยังอีกท่าหนึ่งด้วย ซึ่งการกริดนิ้วดังกล่าว จะมีประโยชน์สำคัญและมีความ จำเป็นดังต่อไปนี้

- 1.สร้างความสวยงามและความเด่นชัด ของเล็บ ที่โนราสวมรำทั้ง 8 เล็บ
- 2.สามารถทำให้จังหวะการชั้ดท่าแต่ละครั้ง มีความกระชับ ชัดเจน
- 3.แสดงถึงชั้นเชิง ลีลาการรำที่มีความสามารถ ชั้นสูงของการใช้นิ้ว
- 4.สามารถเตือนหรือทบทวนการบรรเลง จังหวะ ของดนตรี ถ้าหากบรรเลงจังหวะไม่ชัดเจนหรือตาม ลีลารำไม่ทัน สามารถบรรเลงใหม่ได้ทันที

การกริดนิ้ว ประกอบการชั้ดท่าดังกล่าวนั้น จังหวะการใช้นิ้วไม่มีเกณฑ์ที่แน่นอนขึ้นอยู่กับทักษะ ของการดัดนิ้ว ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อฝ่ามือ ลักษณะการรำและอารมณ์ของศิลปินโนราที่เกิดขึ้นใน แต่ละครั้ง สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ช่วยประกอบใน การชั้ดท่าแต่ละครั้งมีความสวยงามขึ้นก็คือการทรง ตัวของโนราโดยการวางเท้า หรือรูปแบบการใช้ขาของ โนราในลักษณะต่างๆ เท้าและช่วงขาของโนรานั้นสำคัญ มากเพราะการแสดงท่าของโนรามีทั้งการอวดท่างิ่ง และความรวดเร็วกระฉับกระเฉงของการชั้ดท่า นอกจาก

นั้นเครื่องแต่งกายของโนราก็ออกแบบมาสำหรับ การใช้ขา โดยเฉพาะ คือการใช้ส้นเท้าเพลาวยาวกรอมข้อเท้า การนุ่งผ้าแบบรวบหางและแยกชายผ้าบริเวณเชิงขา ให้สามารถยกขาในลักษณะต่างๆได้ การทรงตัวของโนรา โดยการใช้ขาและเท้า นั้นมีอยู่ 2 รูปแบบ คือ

1. การทรงตัวโดยการนั่ง

2. การทรงตัวโดยการยืน

1.การทรงตัวด้วยการนั่ง โดยการใช้เท้านี้ มีลักษณะการนั่ง 7 รูปแบบดังนี้

1.1การนั่งคุกเข่านปลายเท้า

1.2การนั่งชันเข่า

1.3การนั่งไขว้เท้า

1.4การไขว้เท้าชันเข่า

1.5การนั่งกระดกเท้า

1.5.1การกระดกเท้าไปด้านหลัง

1.5.2 การกระดกเท้าไปด้านข้าง

1.6 การลงจากน้อย

1.7 การนั่งเหยียดขา

2.5 การยืนย่อเข่า

2.6 การยืนยกเข่าไปข้าง (ขาพับ)

การนั่งในรูปแบบต่าง ๆ นี้ อาจมีการขัดท่าทำ ค้างท่าหนึ่งหรือสองท่า และขัดท่าหนึ่งแล้ว ให้เท้าเคลื่อนไหวในลักษณะต่าง ๆ เช่น การหมุนรอบตนเองหรือการเคลื่อนไหวในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ซึ่งจะเห็นลักษณะการใช้ขาและเท้าที่ละเอียดมาก

2. การทรงตัวโดยการยืนของโนรา โดยการใช้นี้ มีรูปแบบการยืน 10 รูปแบบ ดังนี้

2.1 การลงฉากหรือการแยกฉาก 2.2 การยืนไขว้เท้าขวางข้าง

2.7 การยืนยกเข่าไปข้างหน้า (ขาตรง) 2.8 การยืนขึ้นยืนนอน

2.9 การยืนยกขา ด้านหน้า 2.10 การยืนไขว้เท้าหลัง

2.3 การยืนกระดกเท้า

2.4 การยืนยกขาไขว้เท้าหน้า

ลักษณะการยืนดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการยืนขาเดียวหรือการยืนสองขา ปลายเท้าและข้อเท้าต้องกระดกหรือหักข้อเท้าตลอดเวลา การใช้เท้าและวางขาประกอบการขัดท่า ถ้าหากได้ฝึกฝนอยู่บ่อยๆ จะทำให้สามารถพลิกแพลงขาในรูปแบบต่างๆ และการขัดท่าแต่ละครั้งจะต้องใช้พลังกล้ามเนื้อขาที่มีความแข็งแรงและยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบุคลิกการรำของโนราแต่ละ

คนด้วยและการจัดทำโดยใช้มือและขา จะต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับจังหวะของการ บรรเลงทำนองต่างๆที่เกิดขึ้น จึงจะมีเอกลักษณ์และ เป็นรูปแบบของการสร้างทำโนราโดยเฉพาะ ซึ่งล้วน ต้องใช้ความพยายามในการฝึกฝนความแข็งแรงและ ความมีใจรักในศิลปการแสดงโนราอย่างจริงจัง จึง สามารถสร้างสรรค์ทำแต่ละทำได้อย่างสวยงาม ติดตาม ตรึงใจผู้ชมทุกคน โนราจัดทำไม่ดี โทษทับโทษกลอง ไม่ได้เพราะทับกลองดีตามโนราจัดทำรำ แตกต่างไปจาก จากการแสดงนาฏศิลป์ไทย การจัดทำโดยการกรีด นิ้วประสมกับการใช้ลีลามือจับและมือวงสามารถนำมา เชื่อมโยงทำรำเรียงร้อยให้เป็นกระบวนการรำได้ทุกรูปแบบ ขึ้นอยู่กับการฝึกหัดการถ่ายทอดและปฏิบัติอยู่สม่ำเสมอ ของแต่ละคน ถ้าหากผู้ที่สนใจการทำโนราแต่ละทำ

และนำลักษณะของการปฏิบัติมือจับและมือวงไป ฝึกอยู่สม่ำเสมอจะทำให้การทำแต่ละครั้งจะมี ความคมชัดของการสร้างทำรำ และทำให้ผู้รำมีลีลา ของการทำสวยามแน่งยำสามารถรักษาเอกลักษณ์ ของทำรำโนรามิให้สูญหายหรือผิดเพี้ยนไป การทำความเข้าใจ และรู้หลักการรำช่วยทำให้การพัฒนาทำรำสามารถ ทำได้รวดเร็ว การลงมือปฏิบัติได้อย่างทันท่วงที ศาสตร์และศิลปะที่ดีก็สามารถซึมซับ และได้รับการ ปลุกฝังอยู่ในจิตใจอย่างรวดเร็ว ศิลปินพื้นบ้านในอดีต คงจะชะเง้องหน้าหันมามองด้วยความปลื้มใจ ที่ศิลปะการแสดงโนรายังคงมีการถ่ายทอดและฝึกหัดได้ อย่างถูกวิธี เหมือนกับยุคสมัยอดีตกาลผ่านมาจน ถึงปัจจุบัน

